

ХҒТАР 15.41.21.

<https://doi.org/10.32523/3080-1893-2026-154-1-157-171>

Теориялық шолу

Қ. Жарықбаевтың ғылыми еңбектеріндегі рухани-адамгершілік мәселесінің психологиялық аспектілері

Н.С. Бердыбекова¹ , Ж.С. Сихынбаева² , А.А. Аубакирова*³ ,
Е.Н. Хатунцева⁴ , А.К. Адилова⁵

^{1,3,4,5}А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан

²Орталық Азия инновациялық университеті, Шымкент, Қазақстан

(E-mail: ¹berdybekova.nurgul@mail.ru, ²sihimbaeva.j@mail.ru, ³aliya.aubakirova.11@mail.ru, ⁴Helen-alex-08@mail.ru, ⁵ka_kairatovna@mail.ru)

Аңдатпа. Мақала көрнекті қазақстандық ғалым-психолог, педагог, профессор, академик Қ.Б. Жарықбаевтың ғылыми еңбектеріндегі рухани-адамгершілік туралы ғылыми идеяларының психологиялық аспектілері мәселесін зерттеуге арналған. Ғалымның зерттеулерінің негізгі бағыттары этнопсихология, қазақ психологиясының тарихы, тұлға психологиясы және отбасы психологиясы, жас ерекшелік психологиясы аясында қарастырылған. Қ. Жарықбаевтың ұлттық психологиялық мектепті дамытуға қосқан үлесіне және оның қазақстандық психологияны әлемдік ғылыми қоғамдастыққа интеграциялаудағы рөлі айрықша. Қазақстандық және шетелдік ғалымдардың Қ. Жарықбаевтың ғылыми мұрасын бағалауын, оның жаһандық контексте психологиялық ғылымды дамытуға қосқан үлесі мен маңыздылығын ерекше бағалаған. Қазақстандық және шетелдік ғалымдардың еңбектеріне жасалған теориялық талдау профессор Қ.Б. Жарықбаевтың ғылыми мұрасының халықаралық психологиялық қауымдастықта кеңінен танылғанын көрсетеді. Ғалымның зерттеулері тек қазақ психологиясының дамуына ғана емес, сонымен қатар әлемдік ғылымға, әсіресе этнопсихология, мәдениетаралық зерттеулер саласында рухани-адамгершілік құндылықтарды ғылыми тұрғыда негіздеуге елеулі үлес қосқан.

Зерттеу жұмысымыз барысында ғалымның еңбектеріне сүйене отырып контент-талдау әдісі арқылы рухани-адамгершілік мәселесінің психологиялық аспектілерін жүйеледік. Зерттеу нәтижелері ғалымның еңбектерінің Қазақ психологиясының тарихы бойынша психология саласындағы қазақ ойшылдарының бай мұрасын жүйелеуге, сақтауға көмектесті деген ойдамыз.

Түйін сөздер: Қ. Жарықбаев, этнопсихология, рухани-адамгершілік, ұлттық сана, рухани құндылықтар, ғылыми еңбек, ғалым.

Түсті: 2.02.2026; Жөнделді: 16.03.2026; Мақұлданды: 20.03.2026; Онлайн қолжетімді: 30.03.2026

*хат-хабар авторы

Кіріспе

Қ. Жарықбаев қазақ психологиясы ғылымында ұлттық сана, рухани құндылықтар, адамгершілік тәрбиесі мәселелерін ғылыми тұрғыда қарастырған жетекші ғалымдардың бірі. Оның еңбектерінде психология тек жеке тұлғаның ішкі процестері ғана емес, сонымен қатар ұлттық мәдениет, тәрбие, рухани даму аясында да талданады. Көрнекті қазақстандық ғалымдардың ғылыми мұрасын зерттеудің өзектілігі елдің интеллектуалдық әлеуетін сақтау және арттыру, рухани-адамгершілік құндылықтар мәселесін зерделеу, сондай-ақ ұлттық ғылыми мектепті қалыптастыру қажеттілігімен анықталды. Идеялары мен еңбектері Қазақстандағы психологиялық ғылымның дамуына елеулі үлес қосқан профессор Қ. Б. Жарықбаев Қазақстан ғылымының тарихында ерекше орын алды.

Профессор Қ.Б. Жарықбаев (2024) психология ғылымының жанашары, майталманы ретінде Қазақстанда осы ғылымды дамытуға баға жетпес үлес қосқан, қазақ психологиясының атасы, Ұлттық психологияның негізін қалаған ғалым деп танымыз. Ғалым бар өмірін Қазақстанда психологиялық ғылымның дамуына барынша жағдай жасау, қазақ халқының және елімізде тұрып жатқан басқа ұлттардың мәдениеті мен тарихын есепке ала отырып, қоғамда психологиялық білімді насихаттау және тарату, ғылыми-инновациялық қызметті жүзеге асыру, Қазақстан ғалымдары мен мамандарын өзекті әлеуметтік-психологиялық проблемаларды шешуге жұмылдыру мәселелерін зерттеп, тың еңбектер қалдырды.

Құбығұл Бозайұлы Жарықбаев (2006) (1929-2019) - көрнекті қазақстандық ғалым, психология ғылымдарының докторы, профессор және қазақстандық психологиялық мектептің негізін қалаушы, 500-ден астам ғылыми еңбектің, соның ішінде 30 монография мен психология, этнопсихология сынды оқулықтардың авторы және Қазақстандағы психологиялық ғылым мен білімнің дамуына баға жетпес үлес қосқан, алыс және жақын шетелде де еңбектері танылған ғалым. Оның ұлттық бірегейлік пен этносаралық қатынастардың психологиялық аспектілері бойынша жұмысы елдегі этнопсихологияның дамуының негізін қалады. Сонымен қатар қазақ мәдениеті контекстінде тұлға психологиясын зерттеудің әдіснамалық тәсілдерін дамытуға айтарлықтай үлес қосты. Ғалымның зерттеулері ұлттық психологиялық мұраны сақтауға және дамытуға ықпал еткен қазақ ойшылдарының психологиялық көзқарастарына бағытталған, сонымен қатар рухани-адамгершілік мәселесін зерделеп, ұлттық тәлім-тәрбиенің негізін қалауға септігі тиген.

Қ.Б. Жарықбаевтың ғылыми мұрасын А.Т. Ақжанова (2019), Ж.И. Намазбаева (2010) және С.М. Жақыпов (1992) сияқты отандық ғалымдар зерттеген. Олардың еңбектері профессор Қ. Жарықбаевтың ғылыми қызметінің негізгі бағыттарын жүйелеуге және жалпылауға мүмкіндік береді, ғалымның ғылыми идеялары мен Қазақстандағы психологиялық ғылымның дамуына қосқан үлесін одан әрі зерттеудің негізін қалады.

Профессор Қ.Б. Жарықбаевтың зерттеулері психологиялық зерттеулердің кең ауқымын қамтиды. Этнопсихология саласында Қ. Жарықбаев (2005) қазақтардың ұлттық мінез ерекшеліктерін, олардың менталитеті және этносаралық қатынастардың психологиялық аспектілері бойынша іргелі зерттеулер жүргізгендігінің айқын көрінісін ғалымның еңбектерінен көруге болады.

Ғалымның еңбектеріндегі рухани-адамгершілік мәселесі психология ғылымының барлық саласымен тығыз байланысты. Ғалым руханилық пен адамгершілік тұлғаның психологиялық дамуының өзегі ретінде қарастырып, ұлттық психологияның ғылыми негізін қалыптастырды. Бұл көзқарастар қазіргі психология ғылымында өзектілігін жоғалтпай, тұлғаны кешенді зерттеуге жол ашып, әрі рухани-адамгершілік мәселесінің психологиялық аспектілерін зерделеуге айтарлықтай әсер етті.

Зерттеу мақсатымыз Қ. Жарықбаевтың ғылыми еңбектеріндегі рухани-адамгершілік мәселесінің психологиялық аспектілеріне теориялық талдау жасау.

Материалдар мен зерттеу әдістері

Қ. Жарықбаевтың ғылыми еңбектеріндегі рухани-адамгершілік мәселесінің психологиялық аспектілерін қарастыруда біз теориялық талдау әдісін қолдандық. Зерттеу материалдары ретінде Қ. Жарықбаевтың ғылыми мақалалары, монографиялары, оқу құралдары мен психология саласына қатысты еңбектері пайдаланылды. Атап айтқанда «Қазақтың тәлімдік ой-пікір антологиясы» (1994), «Қазақ тәлім-тәрбиесі» (1995), «Этнопсихология – ұлт тәрбиесінің өзегі» (2005) және т.б. еңбектері негізге алынып, аталмыш еңбектердегі рухани-адамгершілік мәселесінің психологиялық аспектілеріне талдау жасалды.

Зерттеу нысанасы - Қ. Жарықбаевтың ғылыми еңбектеріндегі рухани-адамгершілік мәселесінің психологиялық аспектілері. Зерттеу пәні Қ. Жарықбаевтың еңбектерінде қарастырылған рухани-адамгершілік құндылықтардың психологиялық мазмұны және тұлға дамуына ықпалы. Зерттеу әдістері ретінде: «теориялық талдау әдісі» - бұл ғалымның ғылыми еңбектеріндегі негізгі идеялар мен ұғымдарды анықтау; «контент талдау әдісі» - ғалымның ғылыми еңбектерінің мазмұнын жүйелі талдау, негізгі категориялар мен ұғымдарды саралау, зерделеу; сонымен қатар «жүйелеу және жалпылау әдісі» арқылы сараланған нәтижелерді біріктіру, қорытынды жасауда қолданылды.

Нәтижелер және оларды талқылау

Қ. Жарықбаев (2005) еңбектерінде рухани-адамгершілік мәселесі тұлға теориясының дамуы аясында, педагогикалық психология, этнопсихология бағыттарында кеңінен қарастырылған. Ғалым өзінің көзқарастары мен тұжырымдамаларын Қазақстандық орта мен мәдени контексте сәйкес қарастырып, батыстық концепциялармен сабақтастырған. Мәселен, педагогикалық психология саласында ол қазақстандық студенттердің ұлттық, рухани-адамгершілік ерекшеліктерін ескеретін инновациялық оқыту әдістерін әзірлеген. Психология мен педагогика рухани-адамгершілік мәселесін әр қырынан зерттегенімен, олардың түпкі мақсаты – жан-жақты дамыған, рухани кемел тұлға қалыптастыру. Қ. Жарықбаев еңбектері осы екі ғылымды ұлттық құндылықтар негізінде ұштастырып, рухани-адамгершілік тәрбиенің психологиялық-педагогикалық тұтастығын дәлелдей түседі.

Қ. Жарықбаев өз зерттеулерінде (1994) жаһандану жағдайында ұлттық өзін-өзі тану мен тұлғаның жеке басын дамыту мәселесіне де ерекше назар аударды. Ғалымның еңбектері мен зерттеу аймағы, ондағы рухани-адамгершілік мәселелерінің қарастырылуына келетін болсақ 1-кестеде келтірілген:

Рухани-адамгершілік мәселенің Қ. Жарықбаев еңбектеріндегі зерделенуі

№	Еңбектің атауы	Зерттеу аясы	Рухани-адамгершілік мәселенің зерделенуі
1	Қазақтың тәлімдік ой-пікір антологиясы. 1 т,- Алматы: Рауан, 1994.- 317 б. / С. Қалиевпен бірге.	Жас ерекшелік психологиясы даму психологиясы	тұлғаның құндылық бағдарлары Жеке тұлғаның рухани дамуы
2	Әдеп және жантану: орта мектепке арналған оқу құралы.- Алматы: Атамұра.- 1994.- 143 б. / Ә. Табылдиевпен бірге.	Жасерекшелік психология	- моральдық сана мен мінез-құлық - отбасылық тәрбие
3	Қазақ тәлім-тәрбиесі.- Алматы: Санат, 1995. - 349 б. / С. Қалиевпен бірге.	Отбасы психологиясы, даму психологиясы	ар-ұят, жауапкершілік, мейірім, эмпатия
4	Орта ғасырлық қазақ психологиясының, тарихынан: хрестоматиялық құрал.- Алматы, 2004.- 62 б	Психология тарихы, элеуметтік психология	- қоғамдық орта
5	Этнопсихология - ұлт тәрбиесінің өзегі. - Алматы, Білім, 2005.- 141 б.	Этнопсихология	Ұлттық мінез-құлық пен сана - ұлттық салт-дәстүр
6	Жантану оқулығы: оқулық,- өңд. толықт. 8-ші басылуы. Алматы, 2008.- 637 б.	Жалпы психология	өзін-өзі тану және өзіндік реттеу

Ескерту: деректер Қ. Жарықбаев еңбектері негізінде құрастырылған

Жоғарыда кестеде келтірілген еңбектерді зерделей келе, Қ. Жарықбаев еңбектеріндегі рухани-адамгершілік мәселесі келесі ерекшеліктермен тығыз байланысты екендігін атап өтуге болады: тұлғаның құндылық бағдарлары, моральдық сана мен мінез-құлық, ұлттық мінез-бітістер, ұлттық болмыс, ұлттық тәрбие, ұлттық сана, ұлттық рух және т.б. Қ. Жарықбаев бұл ұғымдарды этнопсихология, отбасы психологиясы, жасерекшелік психологиясы тұрғысынан қарастырып, қазақ халқының салт-дәстүрі мен дүниетанымымен байланыстырады.

Қ. Жарықбаев (1994, 1995, 2004, 2005, 2008) еңбектеріндегі рухани-адамгершілік мәселесінің психологиялық аспектілерін жүйелей келе оларды төмендегідей атап көрсетуге болады:

1. Тұлғаның рухани дамуының психологиялық аспектісі

Ғалым «тұлғаны» рухани кемелденуге ұмтылатын психологиялық жүйе ретінде қарастырады. Бұл аспектіге: өзіндік сана мен өзін-өзі тану, өмірлік мағына мен құндылықтарды сезіну, ішкі үйлесім және ар-ожданды жатқызуға болады. Психологиялық тұрғыда бұл – тұлғаның ішкі реттелуі мен моральдық жауапкершілігінің қалыптасуына әкеледі.

2. Құндылықтар мен моральдық сананың психологиялық аспектісі

Ғалым еңбектерінде рухани-адамгершілікті дамытуда: ар-намыс, ұят, жауапкершілік, әділеттілік сияқты моральдық ұғымдардың психологиялық механизмдері арқылы түсіндіреді. Бұл аспект тұлғаның мінез-құлқы мен шешім қабылдауына әсер ететін ішкі моральдықбағдарларды қамтиды. Құндылықтар мен моральдық сананың психологиялық аспектісі – адамның мінез-құлқын, дүниетанымын және қоғамдағы әрекеттерін реттейтін ішкі психологиялық механизмдерді зерттейтін мәселе. Құндылықтар – адамның өмірінде маңызды деп есептелетін рухани және әлеуметтік ұстанымдар. Олар тұлғаның өмірлік мақсатын, таңдауын және мінез-құлқын анықтайды. Ғалымның еңбегіне сүйене отырып психологиялық тұрғыдан алғанда құндылықтар - адамның қажеттіліктері мен қызығушылықтарына байланысты қалыптасады; тәрбие, әлеуметтік орта, мәдениет арқылы дамиды; тұлғаның өмірлік бағытын және әрекеттерін реттейді. Бұл ретте ұлттық сана – ұлттың рухани тұтастығын сақтайтын маңызды құндылық, ал этнопсихологиялық тұрғыдан оны зерттеу халықтың мәдениетін, дүниетанымын және ұлттық ерекшеліктерін терең түсінуге мүмкіндік береді. Құндылықтар мен моральдық сананың психологиялық аспектілерін зерттеу тұлғаның рухани дамуын түсінуге көмектеседі, олар адамның мінез-құлқын бағыттап, қоғамда адамгершілік нормаларды сақтауға ықпал етеді, сондықтан білім беру жүйесінде құндылықтық тәрбие мен моральдық сананы дамыту маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

3. Ұлттық сана мен этнопсихологиялық аспект

Ғалым рухани-адамгершілік қасиеттерді: ұлттық мінез, халықтық дүниетаным, салт-дәстүр арқылы қалыптасатын этнопсихологиялық феномен ретінде қарастырды. Бұл аспект тұлғаның рухани болмысын ұлттық мәдени сәйкестікпен байланыстырады. Ұлттық сана – белгілі бір ұлтқа тән тілді, мәдениетті, салт-дәстүрді, тарихты және ортақ құндылықтарды түсіну мен құрметтеу сезімі. Ол адамның өзін белгілі бір халықтың мүшесі ретінде сезінуінен қалыптасады. Ұлттық сананың негізгі белгілері: ұлттық тіл мен мәдениетке құрмет; тарихи жадыны сақтау; ұлттық дәстүрлер мен құндылықтарды қадірлеу; өз халқының бірлігі мен болашағына жауапкершілік сезімі. Этнопсихологиялық аспект – әр халықтың психологиялық ерекшеліктерін, мінез-құлық үлгілерін, дүниетанымын зерттеу, ол ұлттық тәрбиенің, мәдениеттің және әлеуметтік ортаның адам психологиясына әсерін қарастырады. Сондықтан ғалымның еңбегіне сүйене отырып білім беру жүйесінде ұлттық сана мен этнопсихологиялық ерекшеліктерді ескеру жастардың ұлттық құндылықтарды құрметтеуіне және рухани дамуына ықпал етері сөзсіз.

4. Эмоциялық-еріктік аспект

Рухани-адамгершілік даму тек танымдық емес, сонымен қатар эмпатия, мейірімділік, сабырлылық, төзімділік сияқты эмоциялық-еріктік қасиеттердің қалыптасуымен сипатталады дейді ғалым. Ғалым бұл қасиеттерді тұлғаның психологиялық тұрақтылығының негізі деп есептейді. Ғалым ұлттық психология мен тәрбие мәселелерін зерттей отырып, адамның сезімі мен ерік қасиеттері оның моральдық санасы мен құндылықтық бағдарларын қалыптастыруда ерекше рөл атқаратынын атап көрсетеді. Эмоциялық аспект адамның сезімі, көңіл күйі, эмоциялық реакциялары

арқылы көрінеді. Ғалымның пікірінше, эмоциялар адамның қоршаған ортаға, қоғамға және адамдарға деген қатынасын білдіреді. Эмоциялық дамудың негізгі белгілері: эмпатия (басқа адамның жағдайын түсіну); сезімталдық пен мейірімділік; қуаныш, қайғы, жанашырлық сияқты адамгершілік сезімдердің қалыптасуы. Ал, ерік – адамның мақсатқа жету жолында қиындықтарды жеңіп, өз әрекетін саналы түрде реттеу қабілеті. Ғалым ерік қасиеттерін тұлғаның мінезінің маңызды құрамдас бөлігі деп қарастырған. Еріктік қасиеттерге мыналар жатады: табандылық, батылдықы, шыдамдылық, жауапкершілік, өзін-өзі бақылау. Ғалымның пікірінше, эмоциялық-еріктік қасиеттер тәрбие, мәдени орта және ұлттық дәстүрлер арқылы дамиды. Әсіресе халықтың ауыз әдебиеті, салт-дәстүрлері мен тәрбиелік үлгілері жастардың сезімін тәрбиелеуге және ерік күшін дамытуға ықпал етеді. Ғалымның еңбектерінде эмоциялық-еріктік аспект тұлғаның жан-жақты дамуының маңызды бөлігі ретінде қарастырылады. Эмоция мен ерік қасиеттерінің үйлесімді дамуы білім алушылардың рухани-адамгершілік тұрғыдан қалыптасуына, жауапкершілігі жоғары, саналы тұлға болуына негіз болады.

5. Әлеуметтік-психологиялық аспект

Ғалым рухани-адамгершілік дамуды тұлғааралық қатынастар, әлеуметтік орта, қоғамдық құндылықтар арқылы қарастырады. Бұл аспект адамның өзге адамдарға деген қарым-қатынасын, сыйластық, толеранттылық деңгейін көрсетеді. Әлеуметтік-психологиялық аспект – адамның қоғамдағы мінез-құлқы, қарым-қатынасы, әлеуметтік рөлдері мен топтағы орны арқылы көрінетін психологиялық ерекшеліктері. Ғалымның пікірінше, тұлғаның қалыптасуына келесі әлеуметтік факторлар үлкен әсер етеді:

- Отбасы тәрбиесі – адамның алғашқы әлеуметтік ортасы, мінез-құлық пен құндылықтардың қалыптасу негізі.

- Қоғамдық орта – достар, ұжым, білім беру мекемелері адамның әлеуметтік тәжірибесін дамытады.

- Ұлттық мәдениет пен дәстүр – халықтың тарихи тәжірибесі мен рухани құндылықтары тұлғаның дүниетанымына әсер етеді.

- Қарым-қатынас мәдениеті – адамдар арасындағы сыйластық, түсіністік және өзара көмек сияқты қасиеттерді қалыптастырады.

Ғалымның еңбектерінде әлеуметтік-психологиялық тәрбиенің білім беру жүйесінде маңызды екенін атап көрсетеді. Оның пікірінше, оқу-тәрбие үдерісінде: ұжымдық жұмысқа үйрету; өзара құрмет пен жауапкершілік сезімін дамыту; ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды қалыптастыру қажет.

Ғалымның ғылыми еңбектерінде әлеуметтік-психологиялық аспект тұлғаның қоғаммен үйлесімді қарым-қатынас жасауын, әлеуметтік жауапкершілігін және рухани дамуын қамтамасыз ететін маңызды фактор ретінде қарастырады. Бұл идеялар қазіргі білім беру жүйесінде тұлғаны жан-жақты тәрбиелеу үшін маңызды ғылыми негіз болып табылады.

6. Тәрбиелік-психологиялық аспект

Ғалым рухани-адамгершілік қасиеттердің қалыптасуын – отбасы, мектеп, халықтық тәрбие арқылы жүзеге асатын психологиялық-педагогикалық процесс ретінде түсіндіреді. Бұл аспект тұлғаның рухани дамуының мақсатты түрде бойында

қалыптасатынын көрсетеді. Тәрбиелік-психологиялық аспект – адамның мінез-құлқы, дүниетанымы, құндылықтары мен адамгершілік қасиеттерінің тәрбие арқылы қалыптасуын зерттейтін бағыт.

Ғалымның пікірінше, тәрбиелік-психологиялық аспект бірнеше бағыт арқылы жүзеге асады:

1. Ұлттық тәрбие негіздері: халықтың салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы, фольклоры мен ауыз әдебиеті жастардың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

2. Адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру: тәрбие арқылы білім алушыларда адалдық, жауапкершілік, еңбекқорлық, үлкенге құрмет, кішіге қамқорлық сияқты қасиеттер дамиды.

3. Психологиялық даму мен тәрбие байланысы: тәрбие адамның ойлауын, сезімін, ерік-жігерін және мінезін дамытуға ықпал етеді.

4. Жеке тұлғаның қалыптасуы: дұрыс ұйымдастырылған тәрбие тұлғаның қоғамға бейімделуіне, әлеуметтік жауапкершілігінің артуына және ұлттық санасының қалыптасуына көмектеседі.

Ғалымның еңбектерінде тәрбиелік-психологиялық аспект тұлғаның жан-жақты дамуына бағытталған маңызды ғылыми тұжырым ретінде қарастырылады. Ол рухани бай, адамгершілігі жоғары және ұлттық санасы қалыптасқан тұлға болып жетілуіне негіз бола алады.

7. Мәдениетаралық және толеранттылық аспект

Ғалымның этносаралық қатынастар жөніндегі еңбектері: мәдениетаралық түсіністік, төзімділік, өзге этностарға деген құрмет сияқты рухани-адамгершілік қасиеттердің психологиялық негізін қалыптастыратындығын алға тартады.

Жоғарыда аталған аспектілер ғалымның еңбектерін негізінде құрылған. Ғалымның еңбектеріндегі рухани-адамгершілік мәселесінің көрінісі адамгершілік тәрбиенің психологиялық негіздері, ұлттық мінез-құлық пен сананың қалыптасуы, жеке тұлғаның рухани дамуы мәселелері кеңінен талданылған. Ғалым адамгершілік қасиеттердің қалыптасуын отбасылық тәрбие, ұлттық салт-дәстүр, қоғамдық орта арқылы түсіндіреді. Бұл – әлеуметтік психология мен даму психологиясымен тікелей байланысты. Сонымен қатар ғалым рухани-адамгершілік тәрбиені тұлға дамуының факторы ретінде түсіндіреді.

Қ. Жарықбаев (2018) тұлғаның психологиялық дамуын тек когнитивтік деңгеймен шектемей, рухани кемелдену арқылы қарастыру қажеттігін де атап өтеді. Аталмыш «Жантану оқулығында» атап өтілгендей ғалымның көзқарастары Л.С. Выготскийдің мәдени-тарихи теориясымен, А. Маслоудың өзін-өзі жүзеге асыру тұжырымдамасымен, гуманистік психология бағыттарымен үндес келеді.

Қ. Жарықбаев (2005) көзқарастарының қазіргі психологиядағы маңызы позитивті психология, даму психологиясы, жасерекшелік психологиясы, этнопсихология сияқты салаларда рухани-адамгершілік құндылықтарға ерекше мән беріледі. Сонымен, ғалымның еңбектерінде ұлттық контексте тұлғаның психологиялық дамуын түсіндіреді, рухани құндылықтарды психологиялық категория ретінде қарастырады және оларды қазіргі білім беру мен тәрбие жүйесінде қолдануға мүмкіндік береді.

Ғалым өзінің еңбектерінде қазақ мәдениеті мен дәстүрлерінің ерекшеліктерін ескере отырып рухани-адамгершілік қасиеттері қалыптасқан тұлғаны дамыту тұжырымдамасын жасаған. Ол тұлға бойындағы рухани -адамгершілік қасиеттердің,

соның негізінде ұлттық мінездің қалыптасуына әсер ететін негізгі факторларды, тарихи тәжірибені, табиғи-климаттық жағдайларды және әлеуметтік институттарды анықтаған. Қ. Жарықбаев (2008) өз зерттеуінде қазақ мәдениеті контекстінде баланың рухани-адамгершілік қасиеттерге сусындаған, әрі психологиялық дамуындағы отбасының рөліне ерекше назар аударған. Қ. Жарықбаев (2005) Қазақстандағы әртүрлі этникалық топтардың өкілдері арасында ойлау мен қабылдау ерекшеліктерін анықтауға бағытталған бірқатар эмпирикалық зерттеулер жүргізген. Оның этносаралық қатынастар психологиясы бойынша жұмысы Қазақстанның көпұлтты қоғамында «төзімділік пен өзара түсіністіктің» дамуына ықпал еткен. Ғалым этникалық стереотиптерді зерттеудің өзіндік әдіснамасын жасап шығарды, әрі оны қазіргі таңда әлеуметтік және психологиялық зерттеулер аясында кеңінен қолданылуда.

Қ. Жарықбаев (2005) әзірлеген этнопсихологиялық тұлғаны дамыту тұжырымдамасы психологиялық кеңес беру мен психотерапияда кеңінен қолданылып, тұлғаның рухани-адамгершілік әлеуетін ашуға бағытталған құнды еңбек деп айтар едік. Ғалым тұлға дамуын тек психикалық функциялар тұрғысынан ғана емес, рухани құндылықтар, ұлттық сана, моральдық бағдарлар арқылы түсіндіреді. Бұл тәсіл кеңес беру барысында адамның ішкі үйлесімін, өзін-өзі қабылдауын және ар-ождан, жауапкершілік, мейірім сияқты адамгершілік қасиеттерін нығайтуға мүмкіндік берері анық.

Қ. Жарықбаевтың (2005) этносаралық қатынастар психологиясы саласындағы еңбектері рухани-адамгершілік тәрбиенің маңызды құрамдас бөлігі болып табылатын төзімділік, өзге мәдениетке деген құрмет, адам қадірін мойындау идеяларына негізделеді. Ғалымының ғылыми тұжырымдары этносаралық қақтығыстардың алдын алу бағдарламаларында қолданылып, жеке тұлға мен қоғам деңгейінде рухани келісім мен моральдық жауапкершілікті қалыптастыруға бағытталған. Бұл бағыттағы жұмыстар қазіргі психологиядағы гуманизм, толеранттылық және әлеуметтік үйлесім қағидаларымен толық үйлеседі.

Ғалымның баланың психологиялық дамуындағы отбасының рөлі туралы идеялары рухани-адамгершілік тәрбиенің бастауы ретінде отбасының мәнін айқындайды. Қ. Жарықбаев пен С. Қалиевтің еңбегінде (1995) «отбасын» баланың алғашқы моральдық тәжірибе алатын, адамгершілік нормалар мен рухани құндылықтар қалыптасатын орта деп қарастырады. Осы идеялар отбасылық кеңес беруде, ата-аналарды қолдау бағдарламаларын әзірлеуде қолданылып, ата-ананың тәрбиелік жауапкершілігін, эмоционалдық жылылықпен үлгі-өнегенің маңызын арттыруға бағытталған құндылығы жоғары еңбектер деп айтар едік. Осылайша, Қ. Жарықбаевтың психологиялық кеңес беру, этносаралық қатынастар және отбасылық психология саласындағы идеялары рухани-адамгершілік құндылықтарды тұлға дамуының өзегі ретінде қарастырып, қазіргі қолданбалы психологияда маңызды теориялық және практикалық негіз қалыптастырды.

Жоғарыда жүргізілген теориялық, контент-талдау, жүйелеу негізінде, профессор Қ. Жарықбаевтың зерттеу қызығушылықтарының кеңдігін және оның Қазақстандағы психологиялық ғылымның әртүрлі салаларын дамытуға қосқан елеулі үлесін айқын көрсетеді.

Ғалымның ғылыми мұрасын талдауды тек қазақстандық ғалымдар ғана емес, сонымен қатар шетелдік зерттеушілер де жүзеге асырған. Мәселен, шетелдік зерттеушілер А.В. Петровский мен М.Г. Ярошевский (2000), американдық психолог Д.Мацумото (2013), өзбек ғалымы Э.Г. Гозиев (2010), түрік зерттеушісі С. Балджи (2015), қытай психологы Ли Цзяньфэн (2018) және А.Т. Ақажанова (2019) мен Ж.И. Намазбаева (2010) сияқты қазақстандық ғалымдар ғалымның ұлттық психология мектебінің қалыптасуы мен дамуына қосқан іргелі үлесін жоғары бағалайды. Зерттеушілер оның қазақ халқының психологиялық мұрасын сақтау мен жүйелеудегі рөлін атап көрсете отырып, бұл қызметтің рухани-адамгершілік маңызын атап өтеді. Аталған ғалымдардың пікірінше, ғалымның еңбектері ұлттық психологияны ғылыми негізде дамыту арқылы халықтың рухани құндылықтарын, моральдық қағидаларын және адамгершілік идеалдарын сақтауға және кейінгі ұрпаққа жеткізуге мүмкіндік берді. Оның зерттеулері арқылы қазақ халқының дүниетанымы, мінез-құлық нормалары, тәрбиелік ұстанымдары психологиялық тұрғыда зерделеніп, рухани-адамгершілік тәрбиенің ғылыми негізі қалануға септігін тигізген. Сонымен қатар, ғалымның ұлттық психологиялық мұраны жүйелеуі тұлғаның рухани тұтастығын, ұлттық өзіндік санасын, моральдық жауапкершілігін қалыптастыруға ықпал ететін маңызды фактор ретінде қарастырған. Бұл тұрғыда оның ғылыми қызметі тек теориялық маңызға ғана ие емес, сонымен бірге қоғамның рухани-адамгершілік дамуына қызмет ететін практикалық мәнге де ие деп айтар едік.

Орыс ғалымдары, А.В. Петровский мен М.Г. Ярошевский (2000) Қ.Б. Жарықбаевтың психология тарихы бойынша еңбектерін жоғары бағалап, оның Орталық Азиядағы психологиялық ойдың дамуын түсінудегі маңыздылығын атап өткен. Олардың пікірінше, Қ. Жарықбаевтың зерттеулері әлем халықтарының психологиялық мұрасын ғылыми тұрғыда жүйелеу арқылы рухани-адамгершілік құндылықтардың тарихи сабақтастығын сақтауға ықпал еткен дейді. Бұл еңбектер тұлғаның рухани дамуын мәдени-тарихи контексте түсіндіруге мүмкіндік беретін маңызды теориялық негіз болып табылды.

Американдық психолог Д. Мацумото (2013) мәдениетаралық психология саласындағы зерттеулерінде Қ.Б. Жарықбаевтың еңбектеріне сүйене отырып, оның этнопсихологиялық зерттеулерінің маңыздылығын жоғары бағалаған. Ол Қ. Жарықбаевтың мәдени айырмашылықтарды түсіндірудегі көзқарастарының өзара құрмет, төзімділік және моральдық жауапкершілік сияқты рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастырудағы рөлін ерекше атап көрсетеді. Бұл идеялар қазіргі жаһандану жағдайында мәдениетаралық үйлесімділікті қамтамасыз етудің психологиялық негізі ретінде бағаланады.

Өзбек ғалымы Э.Г. Гозиев (2010) Қ.Б. Жарықбаевтың Орталық Азия мәдениеті контекстінде педагогикалық психологияның дамуына қосқан үлесін жоғары бағалай отырып, оның еңбектерінің рухани-адамгершілік тәрбиені ғылыми тұрғыда негіздеуге бағытталғанын атап өтеді. Зерттеуші Қ. Жарықбаев идеяларының тұлғаның моральдық қалыптасуы мен рухани кемелденуін қамтамасыз етудегі маңызын көрсетеді.

Түрік зерттеушісі С. Балджи (2015) Қ.Б. Жарықбаевтың тұлға психологиясы бойынша еңбектерін талдай келе, олардың түркі психологиясы контекстіндегі ерекшелігін айқындайды дейді. Ол ғалымның тұлғаны ұлттық-мәдени және рухани-адамгершілік құндылықтар жүйесінде қарастыруы түркі халықтарына ортақ моральдық қағидаларды

сақтауға және дамытуға ықпал ететінін атап өткен. Шетелдік ғалымдардың еңбектерінде Қ.Б. Жарықбаевтың ғылыми мұрасы психология ғылымының дамуына қосқан үлесімен қатар, рухани-адамгершілік құндылықтарды сақтау, дамыту және ұрпақ санасына сіңіру жолындағы маңызды ғылыми-практикалық құндылығы жоғары бағаланады.

Қытай психологы Ли Цзяньфэн (2018) Орталық Азия этнопсихологиясы бойынша зерттеулерінде Қ.Б. Жарықбаевтың тұжырымдамаларына сүйене отырып, олардың аймақтағы әртүрлі этникалық топтардың психологиялық сипаттамаларын салыстырмалы талдау үшін ғана емес, сонымен бірге рухани-адамгершілік құндылықтардың мәдени ерекшеліктерін анықтаудағы маңызын атап өтеді. Зерттеуші Қ. Жарықбаев идеяларының мәдениеттер арасындағы айырмашылықтарын қарастыруда өзара түсіністік, құрмет және моральдық төзімділікке негіз болатын ғылыми база қалыптастыратынын атап өткен. Осылайша, шетелдік ғалымдардың еңбектерінде Қ.Б. Жарықбаевтың ғылыми мұрасы ақыл-ой дамуының мәдени аспектілерін зерттеумен қатар, рухани-адамгершілік құндылықтарды тұлғаның когнитивті және әлеуметтік дамуының ажырамас бөлігі ретінде қарастыратын кешенді ғылыми тұжырымдама ретінде бағалауға болады.

Ғалымның ғылыми еңбектеріндегі рухани-адамгершілік мәселесінің психологиялық аспектілерін зерттеу барысында қолданылған теориялық талдау, контент-талдау, жүйелеу және жалпылау әдістері арқылы зерттеліп отырған еңбектердегі рухани-адамгершілік ұғымдарының мазмұндық ерекшеліктері, олардың өзара байланысы, мәселенің психологиялық аспектілері анықталды.

Қ. Жарықбаевтың еңбектерін зерделей келе ғалымның еңбегі қазіргі заманда білім алушылардың рухани-адамгершілік тәрбиесін дамыту мәселесіне ерекше көңіл бөлген, ол ұлттық психология, халықтық педагогика және тәрбие мәселелерін зерттей отырып, жастардың рухани құндылықтарын қалыптастырудың маңызын жоғарыда айрықша атап көрсеткендігін біз талдау барысында анықтадық. Ғалымның пікірінше, білім беру тек білім мен дағды берумен шектелмеуі керек, ол ең алдымен тұлғаның адамгершілік қасиеттерін, ұлттық сана-сезімін және рухани мәдениетін дамытуға бағытталуы тиіс сондықтан оқу-тәрбие процесінде халықтың салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, ауыз әдебиеті үлгілерін және ұлттық тәрбиелік құндылықтарды кеңінен пайдалану қажет. Жоғарыда жасалған талдауларды негізге ала отырып ғалымның еңбектерінде рухани-адамгершілік мәселесінің бірнеше маңызды қырлары анықталғандығын атап өтуге болады:

- білім алушылардың ұлттық құндылықтарды құрметтеуін қалыптастыру;
- адамгершілік, адалдық, ізгілік, жауапкершілік сияқты қасиеттерді дамыту;
- жастардың рухани мәдениетін және дүниетанымын кеңейту;
- халықтық педагогика арқылы тәрбиенің тиімділігін арттыру.

Ғалымның көзқарасы бойынша, халықтың ауыз әдебиеті, мақал-мәтелдері, ертегілері мен жырлары жас ұрпақтың мінез-құлқын қалыптастыруда және олардың рухани-адамгершілік қабілеттерін дамытуда маңызды құрал болып табылады. Ғалымның ғылыми тұжырымдары қазіргі білім беру жүйесінде ерекше маңызға ие, сол себебі олар жастарды ұлттық құндылықтарға негізделген, рухани бай, адамгершілігі жоғары тұлға ретінде тәрбиелеуге бағытталуы тиіс, әрі ғалымның жоғарыда аталған еңбектері құндылығы жоғары, қазіргі заманда мәні терең жәдігер деп атасақ та болады. Зерттеу нәтижелерін түйіндей келе Қ. Жарықбаев еңбектеріндегі рухани-адамгершілік мәселесінің психологиялық аспектілері: тұлғаның ішкі рухани дамуын, моральдық

санасын, ұлттық және мәдени сәйкестігін, эмоциялық тұрақтылығын және әлеуметтік жауапкершілігін қамтитын кешенді жүйе болып табылады, демек ғалымның еңбегіндегі біз қарастырған мәселе қазіргі қоғам үшін де, ғылыми зерттеулер үшін де құндылығын жоғалтпайтын еңбектердің бірегейі болып қала бермек.

Қорытынды.

Қ.Б. Жарықбаевтың (2024) ғылыми еңбектері, ізденістері ұлттық мәдениет контекстінде психологиялық құбылыстарды зерттеуге бағытталған инновациялық тәсілдерімен ерекшеленеді. Бұл тәсілдер тұлғаның психологиялық дамуын рухани кемелденуін, моральдық жауапкершілік, ұлттық сана және адамгершілік бағдарлармен өзара бірлікте қарастыруға мүмкіндік берді. Ғалымның қазақ психологиясын әлемдік ғылыми кеңістікке енгізуге деген ұмтылысы ұлттық руханиятты сақтау мен оны жалпыадамзаттық құндылықтармен ұштастырудың жарқын үлгісі болып табылады.

Қ. Жарықбаев әзірлеген идеялар мен әдіснамалардың практикалық қолданылуы қоғамдық өмірдің әртүрлі салаларында рухани-адамгершілік мәдениетті нығайтуға, тұлғааралық және мәдениетаралық қарым-қатынастарда өзара түсіністік пен құрметті қалыптастыруға оң әсер етуде. Оның ғылыми мұрасы қазақ халқының психологиялық ерекшеліктерін терең түсінуге ғана емес, бүгінгі жаһанданған әлемде мәдениетаралық диалогтың, толеранттылық пен рухани келісімнің дамуына ықпал ететін берік ғылыми негіз қалыптастырды. Осылайша, профессор Қ.Б. Жарықбаевтың ғылыми қызметі ұлттық және әлемдік психологияны өзара байланыстыра отырып, рухани-адамгершілік құндылықтарды тұлға мен қоғам дамуының өзегі ретінде қарастыратын әмбебап ғылыми парадигманың қалыптасуына қызмет етті.

Қ.Б. Жарықбаевтың мол мұрасы психологтар мен жас зерттеушілердің жаңа буындарына шабыт беріп, қазіргі әлемнің мәдени әртүрліліктің ерекшеліктерін ескере отырып, психология саласындағы ғылыми зерттеулер мен практикалық әзірлемелер үшін жаңа мүмкіндіктер ашады деген сенімдеміз.

Авторлардың қосқан үлесі.

Бердібекова Н.С. – зерттеудің аналитикалық бөлімін әзірледі, теориялық және әдіснамалық талдау жүргізді.

Сихынбаева Ж.С. – қолжазбаның түпнұсқа жобасын дайындады және соңғы нұсқасын жариялауға бекітті.

Аубакирова А.А. – зерттеу деректерін жинады және зерттеудің барлық аспектілеріне жауапты болды.

Хатунцева Е.Н. – әдебиеттерге шолу жасады, ғылыми ұсыныстар берді.

Адилова А.К. – қолжазбаның құрылымын үйлестірді.

Әдебиеттер тізімі

Li Jianfeng. (2018) *Ethnic Psychology in Central Asia*. - Beijing: China Social Sciences Press.

Ақажанова А., Т.Түрікпенұлы (2019) *Психология тарихы: Оқулық*. - Алматы. NURPRESS.

Балджи С. (2015) *Психология личности в тюркской культуре*. Анкара.

Гозиев Э.Г. (2010) *Психология мышления*. Ташкент. http://irbis.tsuull.uz/cgi-bin/irbis64r_plus/cgiirbis_64_ft.exe?LNG=&Z21ID=1524U0S631T0E4G716&I21DBN=IBIS_PRINT&P21DBN=IBIS&S2

1STN=1&S21REF=&S21FMT=fullw_print&C21COM=S&S21CNR=&S21P01=0&S21P02=1&S21P03=A&USES21ALL=1&S21STR=%D2%92%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D0%B5%D0%B2%2C%20%D0%AD%2E

Джакупов С.М. (1992) Психология познавательной деятельности. Алма-Ата.

Эл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің 90 жылдығы және профессор Қ.Б. Жарықбаевты еске алуға арналған (2024), «Психология ғылымы және білім беру: тарихтан - болашаққа» (2-ші Жарықбаев оқулары) атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Алматы: Қазақ университеті. <https://inlnk.ru/57jvEj>

Жарықбаев К.Б (2006) Психологическая наука Казахстана в XX веке. Алматы: Эверо.

Жарықбаев Қ. (2004) Орта ғасырлық қазақ психологиясының, тарихынан: хрестоматиялық құрал. Алматы.

Жарықбаев Қ. (2005) Этнопсихология - ұлт тәрбиесінің өзегі. Алматы, Білім.

Жарықбаев Қ. (2018) Жантану оқулығы: оқулық. 8-ші басылуы. Алматы.

Жарықбаев Қ. Қалиев С. (1994). Қазақтың тәлімдік ой-пікір антологиясы 1 т, Алматы: Рауан.

Жарықбаев Қ. Қалиев С. (1995). Қазақ тәлім-тәрбиесі Алматы: Санат

Жарықбаев Қ. Табылдиев Ә. (1994). Әдеп және жантану: орта мектепке арналған оқу құралы. Алматы: Атамұра

Мацумото Д. (2013) Психология и культура. СПб.: Питер. <https://www.klex.ru/c0v>

Намазбаева Ж.И. (2010) Развитие психологической науки в Казахстане. Алматы.

Петровский А.В., Ярошевский М.Г. (2000) История и теория психологии. Ростов-на-Дону.

Н.С. Бердыбекова¹, Ж.С. Сихынбаева², А.А. Аубакирова*³, Е.Н. Хатунцева⁴, А.К. Адилова⁵

^{1,3,4,5} Кокшетауский университет имени Абая Мырзахметова, Кокшетау, Казахстан

² Центрально-Азиатский инновационный университет, Шымкент, Казахстан

Психологические аспекты духовно-нравственной проблемы в научных трудах К. Жарықбаева

Аннотация.

Статья посвящена исследованию психологических аспектов научных идей о духовно-нравственных ценностях, представленных в трудах выдающегося казахстанского ученого-психолога, педагога, профессора, академика К.Б. Жарықбаева. Основные направления научных исследований ученого рассматриваются в рамках этнопсихологии, истории казахской психологии, психологии личности и семейной психологии, а также возрастной психологии. Особо подчеркивается вклад К.Б. Жарықбаева в развитие национальной психологической школы и его роль в интеграции казахстанской психологии в мировое научное сообщество.

В статье дается оценка научного наследия К.Б. Жарықбаева со стороны казахстанских и зарубежных ученых, которые высоко оценивают его вклад и роль в развитии психологической науки в глобальном контексте. Анализ трудов отечественных и зарубежных исследователей показывает, что научное наследие профессора К.Б. Жарықбаева получило широкое признание в международном психологическом сообществе.

Исследования ученого внесли существенный вклад не только в развитие казахской психологии, но и в мировую науку, в особенности в научное обоснование духовно-нравственных

ценностей в области этнопсихологии и межкультурных исследований. В ходе исследования на основе трудов ученого с использованием метода контент-анализа были систематизированы психологические аспекты духовно-нравственной проблематики. Полученные результаты позволяют сделать вывод о том, что труды ученого способствуют сохранению и систематизации богатого наследия казахских мыслителей в области истории казахской психологии.

Ключевые слова: К. Жарықбаев, этнопсихология, духовно-нравственные ценности, национальное сознание, духовные ценности, научная работа, учёный.

N. Berdybekova¹, **Zh. Sikhynbayeva**², **A. Aubakirova***³, **E. Khatuntseva**⁴, **A. Adilova**⁵

^{1,3,4,5} *Kokshetau University named after A. Myrzakhmetov,
Kokshetau, Kazakhstan*

² *Central Asian Innovation University, Shymkent, Kazakhstan*

Psychological aspects of spiritual and moral issues in the works of K. Zharykbaev

Abstract. The article is devoted to the study of the psychological aspects of scientific ideas concerning spiritual and moral values presented in the works of the prominent Kazakhstani scholar—psychologist, educator, professor, and academician K. B. Zharykbaev. The main directions of the scholar’s research are examined within the frameworks of ethnopsychology, the history of Kazakh psychology, personality psychology, and family psychology, as well as developmental psychology. Special emphasis is placed on K.B. Zharykbaev’s contribution to the development of the national psychological school and his role in integrating Kazakhstani psychology into the global scientific community.

The article evaluates the scientific legacy of K. B. Zharykbaev as assessed by Kazakhstani and international scholars, who highly appreciate his contribution and significance in the development of psychological science in a global context. An analysis of the works of domestic and foreign researchers demonstrates that the scientific heritage of Professor K.B. Zharykbaev has gained wide recognition within the international psychological community.

The scholar’s research has made a substantial contribution not only to the development of Kazakh psychology but also to global science, particularly to the scientific justification of spiritual and moral values in the fields of ethnopsychology and cross-cultural studies. In the course of the study, based on the scholar’s works and using the content analysis method, the psychological aspects of spiritual and moral issues were systematized. The obtained results allow us to conclude that the scholar’s works contribute to the systematization and preservation of the rich heritage of Kazakh thinkers in the field of the history of Kazakh psychology.

Keywords: K. Zharykbaev, ethnopsychology, spiritual and moral values, national consciousness, spiritual values, scientific research, scholar.

References

Akazhanova, A., & Turikpenuly, T. (2019). *Psikhologiya tarihy*. [History of psychology] Almaty: NURPRESS.292p.

Al-Farabi atyndaғы Qazaq ulttyq universitetiniń 90 jyldyғы jәne professor Q.B. Zharykbaevty eske aluға arnalған (2024). «Psihologua ғыlymy jәne bilim beru: tarihtan – bolaşaqqa» (2-ші Jaryqbaev

oqlary) atty Haliqaralyq gylymi-praktikalyq konferensua materialdary. Almaty: Qazaq universiteti. <https://inlnk.ru/57jvEj>

Baldzhi, S. (2015). Psikhologiya lichnosti v tyurkskoy kulture [Personality psychology in Turkic culture] Ankara -[in Turkey]

Dzhakupov, S. M. (1992). Psikhologiya poznavatelnoy deyatelnosti. [Psychology of cognitive activity] Alma-Ata. pp.35–39.

Goziev, E. G. (2010). Psikhologiya myshleniya. [Psychology of thinking] Tashkent -[in Uzbekistan]

Li, J. (2018). Ethnic psychology in Central Asia. Beijing: China Social Sciences Press. pp. 12–14.

Matsumoto, D. (2013). Psikhologiya i kultura [Psychology and culture] Saint Petersburg: Piter -[in Russian] <https://www.klex.ru/c0v>

Namazbaeva, Zh. I. (2010). Razvitie psikhologicheskoy nauki v Kazakhstane. [Development of psychological science in Kazakhstan] Almaty. pp. 124–127.

Petrovskiy, A. V., & Yaroshevskiy, M. G. (1996). Istoriya i teoriya psikhologii. [History and theory of psychology] Rostov-on-Don -[in Russian]

Zharikbaev, K. B. (2006). Psikhologicheskaya nauka Kazakhstana v XX veke. [Psychological science of Kazakhstan in the 20th century.] Almaty: Evero.429p.

Zharykbaev, Q. (2004). Orta gasyrlyq qazaq psikhologiyasynyn tarihytan [From the history of medieval Kazakh psychology: A chrestomathy.] Almaty. pp.107–111.

Zharykbaev, Q. (2005). Etnopsikhologiya – ult tarbiesinin ozegi [Ethnopsychology as the core of national education] Almaty: Bilim. pp.123–128.

Zharykbaev, Q. (2018). Zhantanu (8th ed.). [Psychology textbook] Almaty. pp.65–68.

Zharykbaev, Q., & Qaliev, S. (1994). Qazaqtyn talimdik oy-pikir antologiyasy [Anthology of Kazakh educational and pedagogical thought] (Vol. 1). Almaty: Rauan. pp.12–18.

Zharykbaev, Q., & Qaliev, S. (1995). Qazaq talim-tarbiyesi. [Kazakh educational tradition] Almaty: Sanat. pp.8–12.

Zharykbaev, Q., & Tabyldiev, A. (1994). Adep zhane zhantanu. [Ethics and psychology: A textbook for secondary schools.] Almaty: Atamura. pp.7–13.

Авторлар туралы мәлімет:

Бердыбекова Н. С. – А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университетінің 8D01101-«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының 1-курс PhD докторанты, 020000, Көкшетау, Қазақстан. E-mail: berdybekova.nurgul@mail.ru

Сихынбаева Ж.С. – педагогика ғылымдарының кандидаты, Орталық Азия инновациялық университетінің қауымдастырылған профессоры, А.Байтұрсынов көшесі 80, 160000, Шымкент, Қазақстан. E-mail: sihimbaeva.j@mail.ru

Аубакирова А.А. – хат-хабар авторы, А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университетінің 8D01101-«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының 1-курс PhD докторанты, 020000, Көкшетау, Қазақстан. E-mail: aliya.aubakirova.11@mail.ru

Хатунцева Е.Н. – педагогика ғылымдарының магистрі, гуманитарлық-педагогикалық ғылымдар факультеті әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасының оқытушысы, Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, 020000, Көкшетау, Қазақстан. E-mail: Helenalex-08@mail.ru

Адилова А.К. – білім магистрі, гуманитарлық-педагогикалық ғылымдар факультеті әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасының оқытушысы, Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, 020000, Көкшетау, Қазақстан. E-mail: ka_kairatovna@mail.ru

Сведения об авторах:

Бердыбекова Н.С. – докторант 1-го года обучения по образовательной программе 8D01101 «Педагогика и психология» Кокшетауского университета имени А. Мырзахметова. 020000, Кокшетау, Казахстан. E-mail: berdybekova.nurgul@mail.ru

Сихынбаева Ж.С. – к.п.н., ассоц. профессор Центрально-Азиатского инновационного университета, ул. А.Байтурсынова 80, 160000, Шымкент, Казахстан. E-mail: sihimbaeva.j@mail.ru

Аубакирова А.А. – автор для корреспонденции, докторант 1-го года обучения по образовательной программе 8D01101 «Педагогика и психология» Кокшетауского университета имени А. Мырзахметова, 020000, Кокшетау, Казахстан. E-mail: aliya.aubakirova.11@mail.ru

Хатунцева Е.Н. – магистр педагогических наук, преподаватель кафедры Социально-педагогических дисциплин, гуманитарно-педагогический факультет, Кокшетауский университет имени Абая Мырзахметова, 020000, Кокшетау, Казахстан. E-mail: Helen-alex-08@mail.ru

Адилова А.К. – магистр образования, преподаватель кафедры Социально-педагогических дисциплин, гуманитарно-педагогический факультет, Кокшетауский университет имени Абая Мырзахметова, 020000, Кокшетау, Казахстан. E-mail: ka_kairatovna@mail.ru

Information about the authors:

Berdybekova N.S. – A first-year doctoral student in the educational program 8D01101 "Pedagogy and Psychology", A. Myrzakhmetov Kokshetau University. 020000, Kokshetau, Kazakhstan. berdybekova.nurgul@mail.ru

Sikhynbayeva Zh. – candidate of pedagogical sciences, Assoc. Professor of the Central Asian Innovation University, st. A. Baitursynov 80, 160000, Shymkent, Kazakhstan. E-mail: sihimbaeva.j@mail.ru

Aubakirova A.A. – corresponding author, A first-year doctoral student in the educational program 8D01101 "Pedagogy and Psychology" at A. Myrzakhmetov Kokshetau University, 020000, Kokshetau, Kazakhstan. E-mail: aliya.aubakirova.11@mail.ru

Khatuntseva E.N. – Master of Pedagogical Sciences, Lecturer, Department of Social and Pedagogical Disciplines, Faculty of Humanities and Pedagogical Sciences, Kokshetau University named after Abai Myrzakhmetov, 020000, Kokshetau, Kazakhstan. Helen-alex-08@mail.ru

Adilova A.K. – master of Education, Lecturer, Department of Social and Pedagogical Disciplines, Faculty of Humanities and Pedagogical Sciences, Kokshetau University named after Abai Myrzakhmetov, 020000, Kokshetau, Kazakhstan ka_kairatovna@mail.ru